

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Båraryds kyrkogård

*Båraryds socken i Gislaveds kommun
Jönköpings län, Växjö stift*

Rapport, foto och ritningar: Robin Gullbrandsson
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryckning och distribution: Lena Sletteberg

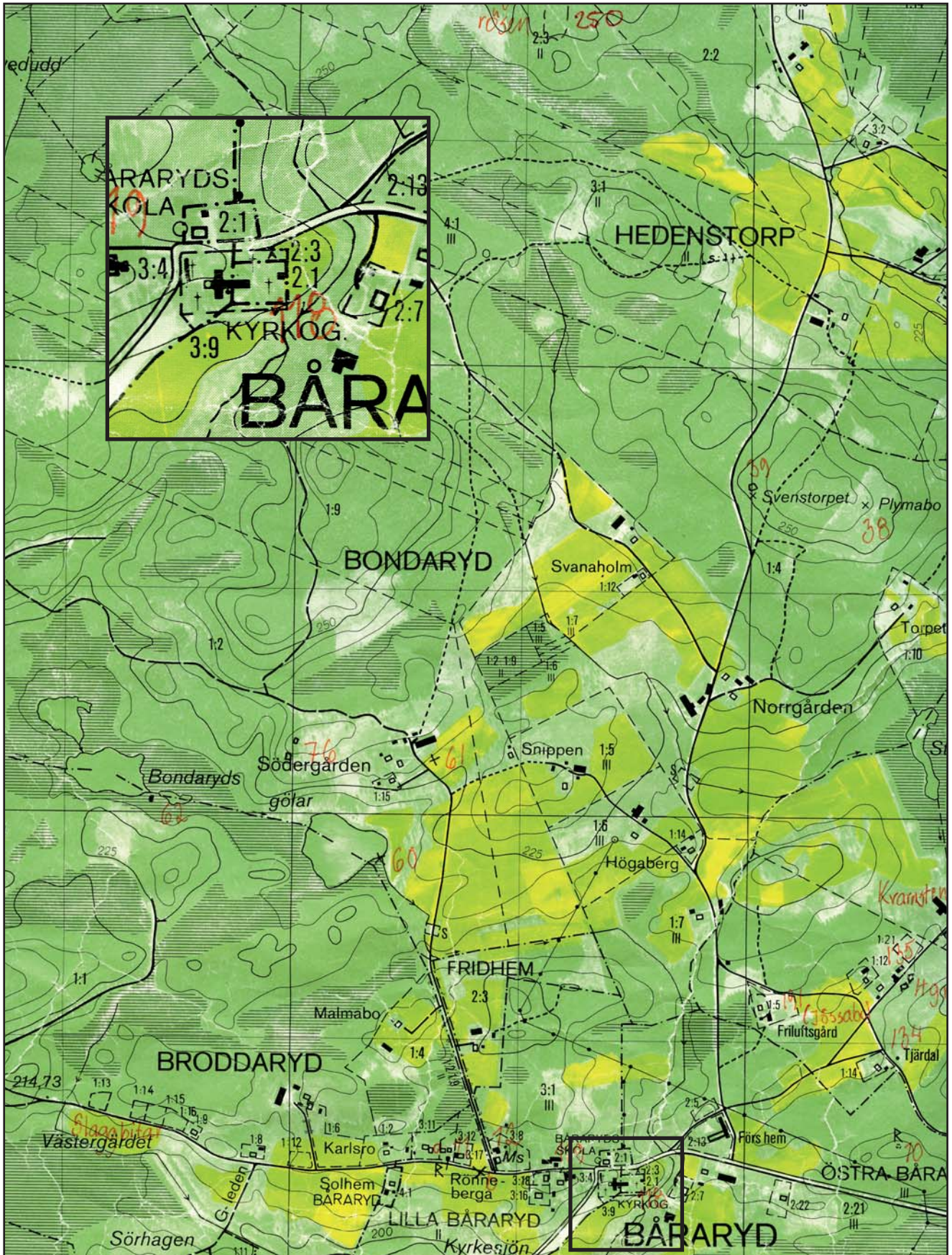
Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd: Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2007

Innehåll

Inledning	5
Bakgrund	5
Syfte	5
Inventeringens uppläggning	5
Allmän kyrkogårdshistorik	7
Sammanfattande beskrivning	9
Båraryds kyrkogård.	10
Kyrka och kyrkomiljö	10
Kyrkogårdens historik	11
Händelsehistorik	13
Beskrivning av kyrkogården idag	14
Allmän karaktär	14
Omgärdning	14
Ingångar	14
Vegetation	14
Gångsystem.	14
Gravvårdstyper	14
Wilhelm Gislows mausoleum	15
Beskrivning av enskilda kvarter.	16
Kvarter A	16
Allmän karaktär	16
Gravvårdstyper	16
Kulturhistorisk bedömning och karaktär	16
Kvarter B och E	17
Allmän karaktär	17
Gravvårdstyper	17
Kulturhistorisk bedömning och karaktär	18
Kvarter C	18
Allmän karaktär	18
Gravvårdstyper	19
Kulturhistorisk bedömning och karaktär	19
Kvarter D	19
Allmän karaktär	19
Gravvårdstyper	20
Kulturhistorisk bedömning och karaktär	20
Kulturhistorisk karakterisering av kyrkogården som helhet.	21
Att tänka på i förvaltning av kyrkogården	22
Referenser.	23
Arkiv	23
Tryckta källor	23
Tekniska och administrativa uppgifter	23

Utdrag ur ekonomiska kartans blad Båraryd 6D 2c 1992.

Inledning

Bakgrund

På uppdrag av Växjö stift genomför Jönköpings läns museum en kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar inom stiftets del av Jönköpings län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2006 och det beräknas avslutas under år 2008. Inventeringen berör samtliga till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdar och begravningsplatser, även sådana som har tagits ur bruk. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

Den stiftsövergripande inventeringen syftar till att lyfta fram kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden, att få en överblick av stiftets kyrkogårdar samt att sammanställa den enskilda kyrkogårdens historia. Inventeringen är avsedd att utgöra ett underlag i församlingens förvaltningsarbete och i de vård- och underhållsplaner som församlingarna arbetar med att ta fram. Inventeringarna ska vidare kunna användas i handläggningen av kyrkoantikvariska ärenden och för att bedöma var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning

Rapporten omfattar en historik över kyrkogården, beskrivning av de olika kvarteren, fotografier och en kulturhistorisk karakterisering och bedömning. Arbetet har varit uppdelat i en fältedel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv, Antikvarisk-topografiska arkivet i Stockholm (genom kopior hos länsstyrelsen) samt Jönköpings läns museums arkiv. I möjligaste mån har också samfälligheternas eller församlingarnas egna arkiv använts. Utöver arkiv har uppgifter hämtats från befintlig litteratur däribland hembygds litteratur. Äldre fotografier har också använts för att kunna tolka händelser i kyrkogårdens historia. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens historia. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast ett litet antal bilder använts i rapporten. Växjö stift, respektive församling, samt läns museet har rätt att fritt bruka fotografierna. För varje kyrkogård görs en kortfattad beskrivning av kyrkomiljön och en mer omfattande beskrivning av kyrkogården och samtliga kvarter. Vidare görs kulturhistoriska bedömningar över varje kvarter och en sammanfattande över hela kyrkogården där de kulturhistoriska värdena lyfts fram.

Den kulturhistoriska bedömningen görs i samarbete med representant från Länsstyrelsen i Jönköpings län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Den kulturhistoriska bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda gravstenar utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort. Inför varje planerad förändring eller större underhållsåtgärd som påverkar det kulturhistoriska värdet skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen. Varje ärende behandlas där från fall till fall. Utifrån den kulturhistoriska värderingen och karakteriseringen tas beslut om vilka åtgärder som är berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Robin Gullbrandsson vid Jönköpings läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Jönköpings läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Allmän kyrkogårdshistorik

I stort sett alla våra landsortskyrkogårdar är jämnåriga med den första kyrkan på platsen, i de flesta fall medeltida. Efter flera hundra år av obruten kontinuitet är de också ännu i bruk. Från medeltidens kyrkogårdar finns dock väldigt litet bevarat. De viktigaste förändringarna som kristendomen införde gällande våra begravnings seder är att platsen för begravingarna skulle vara vigd och inhägnad. Den medeltida inhägnaden kunde bestå av en stenmur men vanligare var att den var uppförd av timmer, bogårdsbalken, ibland manshög. Till den typiska bilden av en medeltida inhägnad kyrkogård hör även stigluckan som både hade en symbolisk som praktisk funktion som port till den vigda jorden.

Den medeltida kyrkogården saknade ett tydligt system med gångar och kvarter. Man fortsatte dock den förkristna sedvänjan att gravsätta folk efter deras gårds- eller bytillhörighet, antingen i smala tegar eller i kvartersliknande grupper. Till ovanligheterna hörde att man satte en vård över graven, som istället endast markerades av en jordhög. Om en vård sattes upp var den av trä, undantagsvis av sten eller smide. Det var också vanligt att man använde sig av kyrkogården på ett nyttobetonat sätt, nämligen som betesmark. Det ingick troligen i många klockares löneförmåner att ha sina djur betandes på kyrkogården.

Den medeltida kyrkogårdens utformning levde kvar väldigt länge, och påminde mest om en äng med små gravkullar och enstaka spridda vårdar. I stort sett börjar förnyelsen under tidigt 1800-tal, men ännu vid sekelskiftet 1900 har många landsortskyrkogårdar kvar den typiskt medeltida ängskaraktären. Förnyelsen börjar i städerna, genom att gravsättningar på stadskyrkogårdarna förbjuds av hygieniska skäl. Enligt en kunglig förordning från 1815 måste begravingar innanför stadskärnan upphöra och begravningsplatser – utan andra kyrkobyggnader än t ex gravkapell – anläggas utanför stadsbebyggt område. Vidare skulle staten genom Överintendentsämbetet ansvara för att de blev prydligt och hälsosamt anlagda. Runt om i landet anläggs begravningsplatser precis utanför stadskärnorna under de första decennierna av 1800-talet. De anläggs med symmetriska gångsystem och kvartersindelningar, trädplanteringar för att förbättra luftkvaliteten och stenmurar med smidesgrindar. I de arkitektoniskt anlagda begravningsplatserna exponerades vissa gravar tydligare än andra. Att begravas utifrån vilken gård eller by man hörde till ersattes nu av så kallade köpegravar och allmänna gravar. Detta var en social indelning där de som ville och hade förmåga att köpa sin gravplats både fick en större sådan för hela sin familj och en bättre placering utmed gångar eller nära entréerna.

Köpegravarna anlades med grusbäddar och stenramar och senare även häckomgärdningar. Andra begravdes kostnadsfritt utmed den allmänna linjen där man gravsattes i en kronologisk ordning, tätt intill den som hade begravts före och oberoende om ens man eller hustru eller övrig familj låg på annan plats. Gravvårdarna var oftast mycket små och oansenliga.

Trädkransen introduceras först på städernas begravningsplatser men når under 1800-talets slut även allt fler landsortskyrkogårdar. Då introduceras också de typiska sorgeträden med hängande växtsätt. I början av 1900-talet planläggs även kyrkogårdarna på landsorten i kvarter med symmetriskt lagda gångar, grusbäddar på gravarna och välklippta häckar eller stenramar runt om. Indelningen av kyrkogården mellan köpegravsområde och allmänt område speglar ett socialt uppdelat samhälle. Företeelsen levde kvar till in på mitten av 1900-talet (upphörde officiellt 1964) och ersattes då av kvarter med gravar i långa rader längs med rygghäckar. Samtidigt började man av rationella skäl ta bort stenramar, häckomgärdningar och grusbäddar för att ersätta det med gräsmattor. Den sociala utjämnningen av ståndssamhället avspeglas på kyrkogårdarna genom allt mer enhetliga gravvårdar utan titlar, oftast utförda i det liggande formatet 60x80 cm.

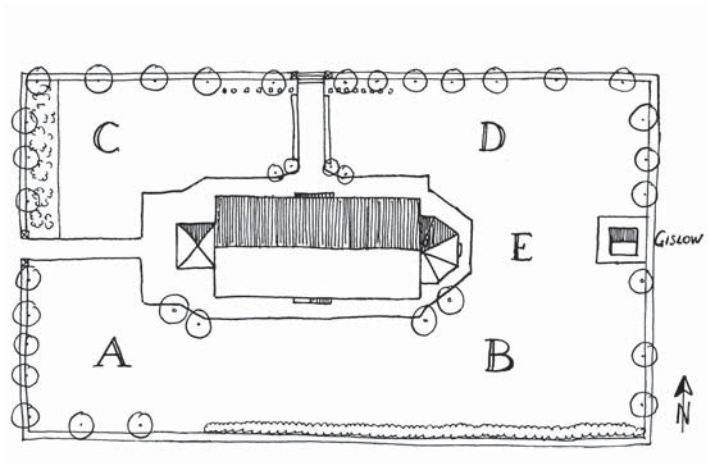
Från och med 1980-talet blir gravvårdarna återigen mer individualiserade. Idag ser vi en mångfald olika former på gravstenar från liggande naturstenar till mer fantasifullt utformade vårdar. Den ökade individualiseringen under 1900-talets slut speglas också genom de många olika begravningsformer som idag erbjuds. Förutom kistbegravning och urngravar med personliga vårdar, erbjuds också minneslundar för askor som grävs ner anonymt utan plats för namn men med gemensam plats för blommor, askgravlundar med en ofta konstnärligt utformad gemensam plats för namn och smyckning, kistminneslundar där kistor begravs anonymt och utan plats för namn, samt kistgravlundar där kistor begravs anonymt men där det finns en gemensam plats för namn och utsmyckning. Till detta kommer också de muslimska områdena, som ännu främst förekommer på stadskyrkogårdarna.

På 1920-talet började en ny typ av begravningsplats att anläggas, nämligen skogskyrkogården. En av de tidigaste i landet var skogskyrkogården i Skillingaryd från 1922. Dessa präglas av friväxande och naturligt förekommande träd, såsom gran, tall och björk. Endast sällan eller i begränsad omfattning används planterade och kultiverade träd.

Sammanfattande beskrivning

Båraryds kyrkogård har medeltida ursprung. Nuvarande utsträckning och karaktär är samtida med kyrkan som uppfördes 1880. Trädkrans och kallmurar med smidesgrindar omger kyrkogården på traditionellt vis. De symmetriskt utlagda gravkvarteren har fått en något utslätad karaktär genom borttagande av grusgångar och grusbäddar. En mindre grupp grusgravar och flera äldre vårdar gör att det sydöstra kvarteret märker ut sig. Kyrkogårdens axiala uppbyggnad understryks av Wilhelm Gislows mausoleum från 1927, en ovanlig företeelse på länets kyrkogårdar.

Planritning av Båraryds kyrkogård utförd av författaren efter befintligt kartmaterial.

Kyrkogården från sydväst.

Båraryds kyrkogård

Kyrka och kyrkomiljö

Båraryds socken utgör en småkuperad skogs- och mosstrakt mellan Nissan i öster och västgötagränsen i väster. Antalet fornlämningar är få och främst från järnåldern. Sockennamnets ändelse på –ryd brukar allmänt betraktas som indikation på bygd bruten först under järnålder. I skrift uppträder namnet första gången 1311. Läget var kommunikativt gott med den gamla Nissastigen och landsvägen mot Göteborg. Det enda godset i historisk tid var Örnaholm, vilket dock styckades upp under 1800-talet. Ur kyrkligt hänseende var församlingen fram till 1921 annex till Villstad. Detta år bildade Båraryd ett eget pastorat med Våthult och Bosebo. Vid denna tid så hade socknens centrum förskjutits från kyrkbyn till Gislaved. 1901 hade byn fått en anslutning till Halmstad – Nässjö järnväg och blivit ett stationssamhälle. Redan 1904 utsågs Gislaved till municipalsamhälle. Egen begravningsplats fanns sedan 1880 och kapell sedan 1906. Viss industri spirade redan innan järnvägens ankomst. 1895 hade bröderna Wilhelm och Carl Gislow grundat Svenska Gummifabriks AB, vilken snart övertog det gamla nedlagda järnbruket Gyllenfors på andra sidan Nissan, i Anderstorps socken. 1948 avsågs Gyllenfors – även det ett municipalsamhälle – från Anderstorps socken och slogs samman med Gislaved till en köping.

Kyrkbyn ligger centralt i socknen, på en uppodlad höjdrygg nordost om Kyrkesjön. Den gamla landsvägen mot Göteborg löper på åskränet i öst-västlig riktning. Kyrkogård och kyrka är belägna vid vägens södra sida och direkt öster om ett vägskal där vägen från Våthult i söder ansluter. Öster om kyrkogården slingrar en bäckkravin. Bebyggelsen som utgörs av några gårdar ligger något spridd längs

med vägen. Norr om kyrkogård och väg står den f.d. småskolan från 1918 med reveterade och vitmålade fasader samt ett brutet tak med tegeltäckning. Byggnaden tjänar idag som församlingshem. Längs vägen växer gamla kastanjer i en rad. En liten grusad parkeringsyta sträcker sig längs med kyrkogårdens norra mur. Den gamla folkskolan ligger på en höjd nordost om bäckravinen, det är en rödfärgad träbyggnad från 1882.

Salkyrkan från 1880 är ritad av arkitekt Albert Törnqvist vid Överintendentensämbetet. Det fullbreda koret är vänt mot öster och avslutas med en femsidig sakristia. I väster reser sig ett torn med lanternin och spira. Fasaderna är vitkalkade och takfallen plåttäckta. Kombinationen av stora rundbågsfönster och medeltidsinspirerade detaljer som exempelvis gesimsernas friser är uttryck för övergången från det tidiga 1800-talets strama nyklassicism till det senare 1800-talets formrika nystilar.

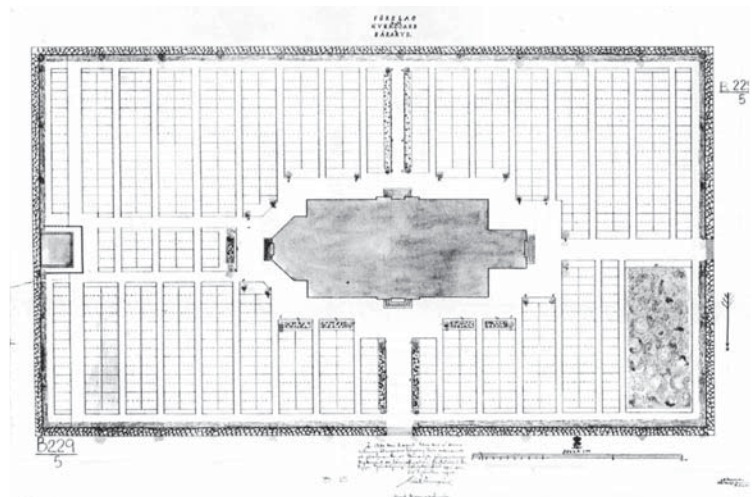
Kyrkogården på flygfotografi från 1946. Grusgångar definierar gravkvarteren. Flertalet gravar har inhägnad gursbädd. Ädelcypresser växer runt kyrkan. JLM.

Kyrkogårdens historik

Båraryds kyrkogård har medeltida ursprung. Den föregående kyrkan var en medeltida, på 1700-talet utvidgad stenkyrka. Denna låg i det nordöstra hörnet av en rektangulär kyrkogård med klockstapel i väster. Enligt 1829 års inventering var kyrkogården rymlig och omgiven av en stenmur med fyra öppningar, tre av dem med stigluckor och en med en ”prydlig, oljemålad dubbel port med spelwerk [klocka?]” anbragt genom prosten Magnus Nordins omsorg. Denne hade även ombesörjt plantering av träd kring kyrkogårdsmuren. På 1850-talet började kyrkostämman dryfta en sammanbyggnad av de bristfälliga kyrkorna i Båraryd och Våthult. Till följd av oenighet om lämpligaste platsen förföll planerna och 1876 upprättades i stället förslag till en

ny kyrka för Båraryd. Samma år utstakades mark till en utvidgning av kyrkogården. Ytan kom att fördubblas genom utökning åt väster och i viss mån åt söder. I samband med kyrkans uppförande 1880 anlade dess byggmästare A Larsson, från Sandhult i Västergötland, en stenmur runt kyrkogården. 1881 – 82 planerades, gräsbesåddes och planterades kyrkogården under ledning av länsträdgårdsmästare Blomberg. Smidesgrindar inskaffades till ingångarna.

1935 omplanerades kyrkogården i enlighet med ett förslag av stadssträdgårdsmästare G W Svensson, Halmstad. Ädelcypresser planterades runt om kyrkan och häckar längs gångarna fram till kyrkans mittportar. 19 äldre gravvårdar samlades i kyrkogårdens nordvästra hörn tillsammans med prydnadsbuskar. Under 1900-talets senare del har grusgångarna mellan kvarteren på kyrkogårdens södra och östra del lagts igen, till men för den strikta symmetrin. Som ett led i denna förenkling av skötseln har även de flesta grusbäddar borttagits från gravarna.

Ritning av G W Svensson från 1930 till kyrkogårdens planering. Gravkvarteren omges av grusgångar och mellan gravraderna är små grusgångar. Norr är nedåt på ritningen. ATA.

Händelsehistorik

Medeltid

Kyrkogården anläggs. (JLST)

1880 – 82

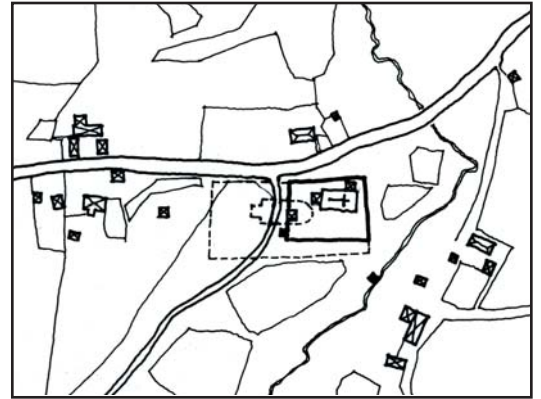
Utvidgning åt väster och söder norr i samband med bygge av ny kyrka. Ny kyrkogårdsmur och trädkrans. Smidesgrindar. Byggmästare A Larsson, Sandhult. Länsträdgårdsmästare Blomberg. (Arnving 1982)

1927

Wilhelm Gislows mausoleum uppförs. (Olsson 1995)

1935

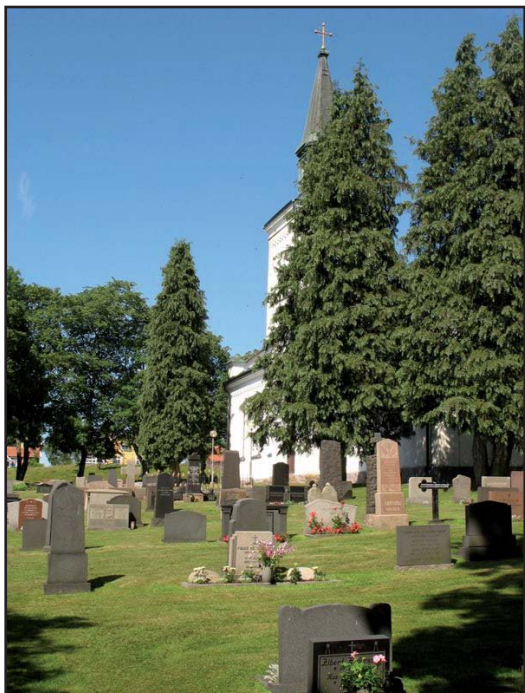
Omplanering av kyrkogård. Plantering av cypresser runt kyrka. Ordnanande av ”museikvarter”. Stadsträdgårdsmästare G W Svensson, Halmstad. (JLST)

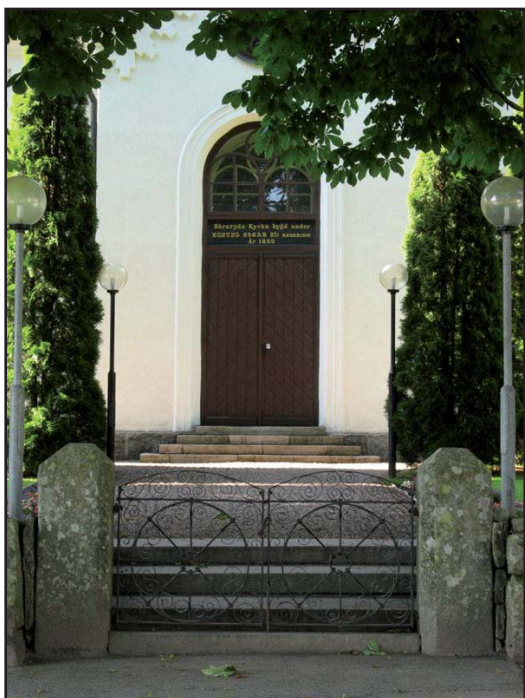
Avritning av skifteskarta från 1849 som visar kyrkogårdens ursprungliga storlek och dess nuvarande. Ur Arnving.

Disponent Wilhelm Gislows klassicistiska mausoleum från 1927.

Vy över kvarter B med kyrkan och ädelcypresserna från 1935 i fonden.

Norra ingången med smidesgrindar och stolpar från 1880.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Båraryds kyrkogård har en rektangulär plan med öst-västlig utsträckning. Uppbyggnaden är axial med kyrkan i mitten av den öst-västliga axeln. Ändpunkt i öster är Wilhelm Gislows mausoleum. Kyrkogårdens sydvästra del är kvarter A och den sydöstra kvarter B. Mellan sakristian och mausoleet ligger kvarter E. Nordvästra delen utgörs av kvarter C och nordöstra av kvarter D. Kvarter A, B, D och E utgör idag en sammanhängande gräsmatta. Söder om kyrkan sluttar terrängen svagt åt söder.

Omgärdning

Kyrkogården omges av en kallmur från 1880. Den är ca 1 – 1,5 meter hög och bildar i norr och söder stödmur. Materialet utgörs av otuktade respektive kilade markstensblock. Murkrönet och även sidorna är beväxta med mossor, ormbunkar och sedum.

Ingångar

Kyrkogården har två ingångar, en i väster i linje med tornporten och en i norr i linje med kyrkans nordport. Båda har huggna granitstolpar från 1880 med fasade hörn. De uppbär smidda pargrindar från samma tid med bandjärnsrosetter.

Vegetation

Kring kyrkogården växer en trädkrans med främst alm, men även lönn, kastanj och ask. Träden är med planterade 1882 och utgör genom sin storlek ett viktigt karaktärsskapande inslag. Längs större delen av södra mursträckningen växer inga träd utan en lövhäck. Av de ädelcypresser som 1935 planterades runt kyrkan kvarstår idag fyra, vid kyrkans sydvästra respektive sydöstra hörn. Träden är idag resliga och utgör ett framträdande inslag. Fyra cypresser flankerar kyrkans norra portal.

Gångsystem

Från de båda kyrkogårdsgrindarna löper raka grusgångar fram till kyrkans västra respektive norra port. De går där samman med den grusade ytan runt kyrkan. De övriga grusgångar som definierat gravkvarteren är idag igenlagda, till men för symmetrin.

Gravvårdstyper

Kyrkogården kan uppvisa gravkonst från 1600-talet fram till idag. De äldsta är handhuggna vårdar i granit och sandsten med huvudsakligen ristade inskriptioner. Vissa är mycket enkelt huggna medan andra som de s.k. parstenarna är omsorgsfullt bearbetade med profilerade krön och inskription i relief. Från den första indu-

Ett tvärsnitt av olika vårdtyper (i kvarter B). Gjutjärnskors, högresta sekelskiftesvårdar, handhuggen parsten från 1700-talet och i bakgrunden flera stenar med efterkrigstidens låga profil och rektangulära form.

striella gravkonstproduktionen stammar några gjutjärnsvårdar från 1800-talet. Med sekelskiftet 1900 kom högresta, maskintillverkade gravvårdar av granit i form av bl.a. obelisker och bautastenar, sin tids statusmarkörer efter döden. Under mellankrigstiden fick sterna en annan form, låg och bred. Ofta gavs de klassiserande drag med tempelgavel och kolonner. En stor del av gravarna från förra sekelskiftet och tiden fram till 1950 har haft grusbädd och stenram, av vilket idag inget kvarstår. Flera gravvårdstyper var samkomponerade med stenramen via flyglar och dylikt, varför de idag företer ett stympat intryck sedan ramen avlägsnats. Under efterkrigstiden blev vårdarna enklare i sina former samt mer uniforma. Detta gravskick kan betraktas som ett uttryck för ståndssamhällets utjämning. Idag kan vi idag skönja en ökad individuell prägel på vårdarna, exempelvis genom bruk av fotografier.

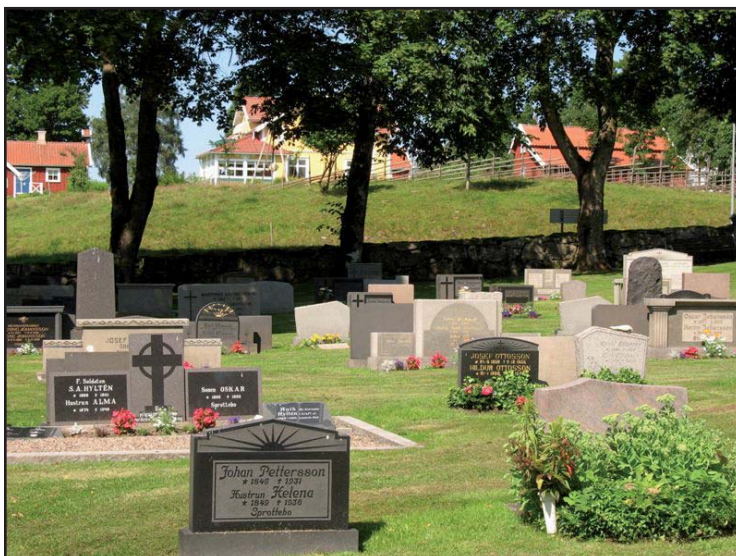
Wilhelm Gislows mausoleum

Disponent Wilhelm Gislows mausoleum är uppfört 1927, på den avlidnes önskan invid fosterföräldrarnas grav, kommissionslantmätare Ekström med fru. Den klassiserande byggnaden av granit har en kvadratisk plan och reser sig inom en grusbädd med pollare och kätting. Fasaderna bär rustik med råhuggna granitkvadrar. Hörnen framhävs av pilastrar. Ingången mitt i väster har pardörr av koppar och ovan denna en rundbåge med bronsrelief av Gislow. I öster sitter ett rundbågsfönster med gult katedralglas i blyspröjsar. På de båda övriga sidorna är slåthuggna fält med kopparknoppar i hörnen. Upptill har byggnaden en bred slåthuggen gesims med i norr och söder var sin lunett med smidesgaller. På hörnen sitter knoppar och ventiler av koppar. Väst- och östfasaderna avslutas med var sin tempelgavel med akroterion och akantusrelief.

Gislows mausoleum. Till höger är Ekströmska gravstenen med tillhörande sorgeträd.

Beskrivning av enskilda kvarter

Kvarter A

Allmän karaktär

Kvarter A består av gravar i nord-sydliga rader med ryggen mot varann. Längst i nordväst finns ännu outnyttjad yta.

Gravvårdstyper

Gravvårdsbeståndet utgörs nästan uteslutande av rektangulära vårdar från 1930-talet till idag med typisk låg profil. Flera av de äldre gravarna har haft grusbädd och stenram, men av dessa arrangemang kvarstår endast ett på en grav från 1935 över en soldat. En mindre del av gravarna är familjegravar. Ett fåtal högresta äldre vårdar finns, den äldsta från 1885 i polerad svart granit. Kvarteret domineras av två stora gravar i det sydvästra hörnet med stenramar i svart granit. Den ena har en stor håll från 1933 över fabrikören Carl Theodor Gislow med fru. Vid huvudänden reser sig en över två meter hög och stram sten med porträttrelief i brons av fabrikören. Den andra graven har en tumba från 1958 över lasarettsläkaren Selldén med maka, född Gislow. Båda gravarnas vårdar är av svart, opolerad granit. Inom kvarteret finns enstaka vårdar med titel, förutom ovan nämnda: civilingenjör, mekaniker, kyrkovaktmästare, tegelmästare, hemmansägare, byggmästare, kyrkovärd, lantbrukare.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kvarter A har en typisk efterkrigstida karaktär med rader av vårdar med låg profil inom en gräsmatta. Detta är en vanlig företeelse på svenska kyrkogårdar. Ett fåtal högresta äldre vårdar står för ett historiskt djup. Endast en grav har bibehållit sin grusbädd, ett tidigare vanligt gravskick på kyrkogården, dess värde är närmast av

Gislowska familjegraven.

pedagogisk art. Ett karaktärsskapande inslag utgör den Gislowska familjegraven med sina stora vårdar. C T Gislows vård minner om den ene grundaren till Gislaveds Gummifabriks AB, ortens mest betydelsefulla industri.

Kvarter B från öster.

Kvarter B och E

Allmän karaktär

Kvarter B består av nord-sydliga gravrader i gräsmatta med ryggen mot varann. Kvarter E består endast ett fåtal gravar, vända mot öster och väster. Kvarter E avslutas mot öster av Wilhelm Gislows mausoleum. En betydande del av gravarna är familjegravar.

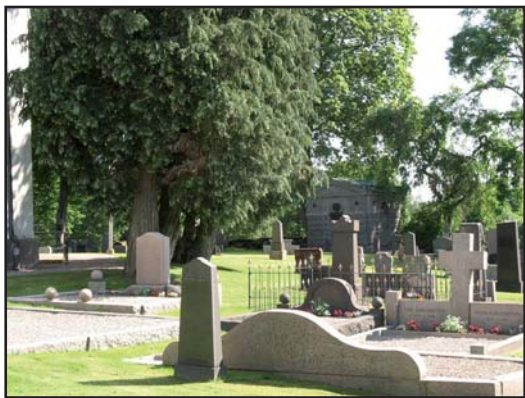
Gravvårdstyper

Gravvårdsbeståndet inom området är rikt med hänsyn till såväl ålder som form. Äldst är en s.k. parsten i sandsten från 1702, följt av en likaså handhuggen granitvård från 1856 över auditeuren Jonas Rylander. Från 1863 – 90 finns fyra gjutjärnsvårdar, två kors och två resta hällar över kyrkovårdar. Från decennierna kring 1900 står ett stort antal högresta granitvårdar i form av bautastenar, kors, obelisker och dylikt. Några enstaka har en rent individuell prägel och några är omkring två meter i höjd. Vid sidan av dessa finns det lägre, breda gavelformer i granit från det tidiga 1900-talet. Tio gravar har kvar sin grusbädd, något som tidigare de flesta gravar haft. En av dessa gravar omges av ett smidesstaket medan de övriga omges av stenramar. Inom kommissionslantmätare Ekströms familjegrav växer en hängask, ett s.k. sorgeträd. Vårdarna från ca 1940 och framåt har en typisk låg profil. Vanligaste titeln på vårdar inom kvarteren är

Två av de få vårdarna inom kvarter E. Båda är resta över kyrkovårdar, den ena av gjutjärn.

Grusgravar präglar västra delen av kvarter B.

hemmansägare och kyrkovärd. Vidare finns förutom redan nämnda: folkskollärare, riddare av Vasaorden, kyrkovaktmästare, prost, gästgivare, stationsinspektör, handlande, kantor, studerande.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kvarter B och E är gamla köpegravskvarter med ett rikt bestånd av vårdar från olika tider, vilket ger ett dynamiskt intryck. Äldst är två handhuggna vårdar som representerar gravkulturen i bygden innan industrialismen. Troligen står de på sina ursprungliga platser. Den första industriella gravvårdsproduktionen utgörs av fyra gjutjärns-vårdar från bygdens järnbruk. Det förra sekelskiftets ståndssamhälle illustreras av en mängd påkostade granitvårdar, varav tio med bevarad grusbädd och inramning. Denna samlade grupp av grusgravar är karaktärsskapande och har ett mycket högt kulturhistoriskt värde genom den bild de förmedlar av kyrkogårdens tidigare utseende. Vårdar med titlar som kyrkovärd och hemmansägare understryker kvarterets status. I en klass för sig står disponent Wilhelm Gislows antikiserande mausoleum från 1927, vilket dels berättar om en av grundarna till Gislaveds betydelsefulla gummifabrik, dels är ett arkitektoniskt verk av hög kvalitet. Som en kontrast mot det tidiga 1900-talets gravkultur står efterkrigstidens låga vårdar, ett uttryck för folkhemmets kollektivistiska ideal.

Kvarter C

Allmän karaktär

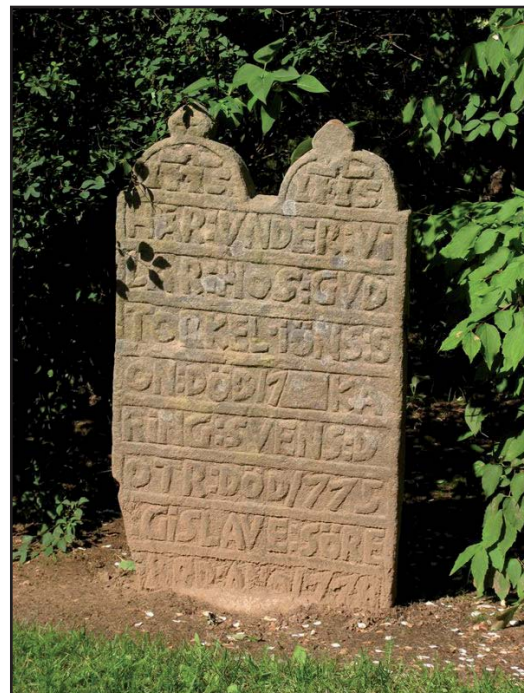
Kvarter C består av gräsmatta med nord-sydliga rader av gravar, till stor del vända mot väster. I kvarterets mitt är ett outnyttjat område. Vid muren i väster är en yta med prydnadsbuskar och musealt uppställda vårdar.

Gravvårdstyper

Gravvårdsbeståndet är rent efterkrigstida, från 1943 till idag. Vårdarna har den för tiden typiska rektangulära formen med låg profil. Tyngdpunkten ligger på 1960- och 70-talen med strama, uniforma vårdar i grå granit. Titlar är sällsynt och familjegravar förekommer inte. De 19 musealt uppställda vårdarna utgörs av 18 stycken i sandsten respektive granit från 1609 – 1775. Den yngsta vården är ett gjutjärnskors från 1883. De handhuggna stenarna är dels enkla med ristning, dels finhuggna parstenar med inskription i relief. En av stenarna skall vara återanvänd 1834 och rest över en postiljon som dog i koleran. Han begravdes i ett gärde väster om kyrkan där stenen restes och en kolerakyrkogård utstakades. 1987 återbördades stenen till kyrkogården.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kvarter C har en typisk efterkrigstida karaktär med rader av låga, tämligen anonyma vårdar i gräsmatta, ett uttryck för folkhemmets kyrkogårdsideal. Detta är en vanlig syn på svenska kyrkogårdar. Det kulturhistoriska värdet ligger i de äldre vårdar som samlats i västra änden. Handhuggna 1600- och 1700-talsstenar berättar om den lokala gravkonsten innan industrialismen och ett gjutjärnskors representerar den första industriella gravkonstframställningen, knuten till bygdens järnbruk.

Parsten från 1775, huggen av sandsten.

Kvarter D

Allmän karaktär

Kvarter D består av gräsmatta med nord-sydliga gravrader med ryggen mot varann. En mindre del är familjegravar.

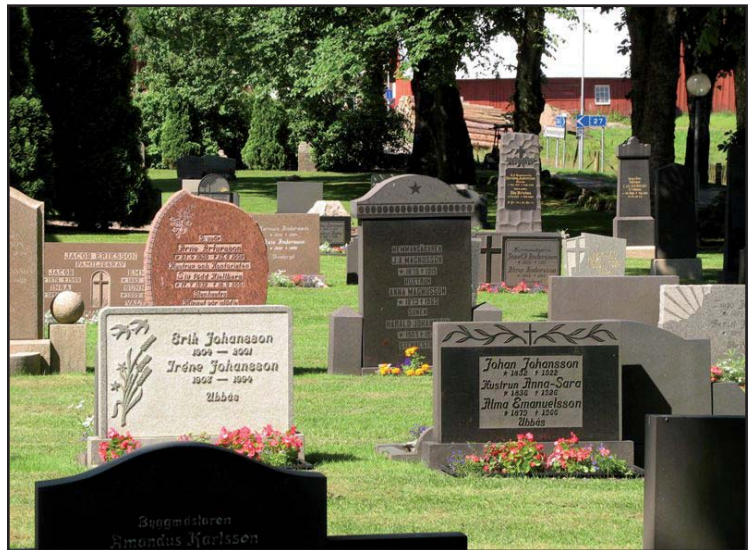

Gravårdstyper

Gravvårdsbeståndet är blandat med hänsyn till såväl ålder som form. Äldst är tre små vårdar från 1911, varav en i form av en uppslagen bok i marmor, lutad mot en stubbe i granit. Från de närmast följande åren finns en handfull mer högresta vårdar i främst polerad svart granit. De övriga stenarna från efterkrigstiden håller överlag en låg profil, med något undantag. Ursprungligen har flera av de äldre gravarna haft grusbädd och stenram, men av detta kvarstår idag inget. Titel återfinns på en del av de äldre stenarna. Hemmansägare är vanligast.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kvarter D företer ett blandat gravvårdsbestånd. Den tidigare gestaltningen med grusgravar är helt ersatt av sammanhängande gräsmatta. Detta har till följd att det kulturhistoriska värdet ligger hos enskilda vårdar. Det gamla, ofta högresta, vårdbeståndet från 1900-talets början ger kvarteret ett historiskt djup och ett dynamiskt uttryck. Vårdar med titel berättar om det bondesamhälle som ännu levde kvar vid 1900-talets början.

Kulturhistorisk karakterisering av kyrkogården som helhet

Båraryds kyrkogård har medeltida ursprung, men fick nuvarande rektangulära utsträckning i samband med kyrkans uppförande 1880. Kallmurar, smidesgrindar och välväxt trädkrans stammar från denna tid och betyder mycket för intrycket av en traditionell landsbygds-kyrkogård. Uppbyggnaden är symmetrisk med kyrkan som en del av en öst-västlig axel från ingången i väster till disponent Wilhelm Gislows mausoleum i öster. Ursprungligen förstärktes symmetrin genom rätvinkliga gångar åt varje väderstreck, men flera av dessa är idag igenlagda. Från en omplanering 1935 återstår fyra storsväxta ädelcypresser söder om kyrkan.

Om kyrkogårdens historia innan 1880 minner ett antal handhuggna gravstenar från 1607 – 1856, varav endast två kan tänkas stå på ursprunglig plats. Dessa stenar besitter höga värden som uttryck för bygdens lokala gravkonst innan industrialismen. Den tidigaste industriella gravvårdstillverkningen skedde vid järnbruken i bygden och representeras av några gjutjärnsvårdar. Gravkvarterens vårdbestånd är tämligen blandat, i de båda västra kvarteren är det dock nästan renodlat efterkrigstida. Mest dynamiskt och sammansatt är det sydöstra kvarteret, B, med flera högresta stenar från förra sekelskiftet. Inom kvarteret finns tio av kyrkogårdens elva bevarade grusgravar, vilka här ger en samlad och värdefull bild av kyrkogårdens karaktär från förra sekelskiftet, i övrigt tämligen utslätad. En av nämnda grusgravar har ett s.k. sorgeträd, ett stämningsskapande inslag i kyrkogårdsidealet kring 1900. Kyrkogårdens mest anslående gravar tillhör bröderna Gislow, vilka grundade den för orten så viktiga gummifabriken i Gislaved. Den ena gravstenen är det ovannämnda klassiserande mausoleet från 1927 och den andra en stor häll från 1933 med stenram och högrest sten. Dessa båda gravar är synnerligen värdefulla, dels för förståelsen av Gislaveds 1900-talshistoria dels som konstnärligt gestaltade monument.

På en del av kyrkogårdens främst äldre vårdar finns titel. Genom dessa förmedlas en bild av Båraryds historia under 1800- och 1900-talen, från bondesamhället till uppkomsten av industriorten Gislaved. Kyrkogårdar rymmer information om personer, gårdsnamn och försvunna yrken. På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar och gravrätter ändras. Det är dock viktigt att man i den långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och att gravvårdar från olika tider finns representerade.

Att tänka på i förvaltning av kyrkogården:

- Kyrkogården ingår i en samlad kyrkomiljö med intilliggande f.d. skola.
- Kallmurar, grindstolpar, smidesgrindar, grusgångar och trädkrans är viktiga delar av kyrkogårdens gestaltning.
- Vårdar äldre än 1940 eller med titel bör bevaras på plats, inklusive eventuella arrangemang som grusbädd, inhägnad och sorgeträd. Vårdar äldre än 1850 eller av gjutjärn skall finnas med på kyrkans inventarieförteckning.
- Gislows mausoleum är uttryck för en närmast storstadsmässig kyrkogårdskultur.

Referenser

Arkiv

Gislaveds pastorats arkiv.

Jönköpings läns museums arkiv. (JLM)

Länsstyrelsen i Jönköpings arkiv, med kopior ur ATA. (JLST)

Tryckta källor

Andersson, Bengt. Erik Ihrfors och kyrkorna i Våthult, Båraryd och Bo-sebo. Gislavedsboken 1991.

Arnving, Gösta. Båraryds kyrka 100 år. Gislavedsboken 1982.

Gislaveds historia. Växjö 1972.

Hellman, Caroline. Västbokrönika i ord och bild. Växjö 1944.

Kulturhistorisk utredning och bevarandeförslag för Gislaveds kommun. Jönköpings läns museum 1981.

Ny Smålandsbeskrifning. Västbo härad. Växjö 1909.

Olsson, Eva. Kyrkogårdsvandring bland livsöden. Gislavedsboken 1995.

Rogberg, Samuel. Historisk beskrifning om Småland. Karlskrona 1770.

Svenskt ortnamnslexikon. Uppsala 2003.

Sverige. Geografisk beskrivning. Del IV. Stockholm 1931.

Sveriges bebyggelse. Landsbygden. Jönköpings län IV. Uddevalla 1957.

Tekniska och administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr: 336/05
 Beställare: . . . . . Växjö stift
 Fastighetsägare: . . . . . Gislaveds kyrkliga samfällighet
 Rapportansvarig: . . . . . Robin Gullbrandsson
 Foto: . . . . . Robin Gullbrandsson
 Län: . . . . . Jönköpings län
 Kommun: . . . . . Gislaveds kommun
 Socken: . . . . . Båraryds socken
 Fastighetsbeteckning: . . . . . Båraryd 2:1
 Belägenhet: . . . . . Ekonomiska kartans blad Båra-
 ryd 6D 2c 1992

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv

